

- 445 Quot miserum subeunda manent primoribus annis !
 Quippe adiment alij mutato limite campos ,
 Äquævosque inter mœstusque , exorsque silebit
 Dejecto vultu , lacrimisque per ora profusis .
 At patris antiquos adeat si sorte sodaleis , (dens ,
 450 Iamque hunc , jamque monens illum , vestemque prehen-
 Blandior horum aliquis vix admovet exiguum vas ,
 Labraque , non sicci rigat interiora palati .
 Durior & quisquam genitore utroque beatus
 Ore ferit , linguaque , thoroque exturbat ab alto ;
 455 Cede loco , haud tuus hic genitor conviva recumbit .
 Cedit , & ad viduam mœrens redit ille parentem ,
 Astyanax genibus super accubuisse paternis ,
 Et lectas gustare dapeis , atque ore , manuque
 Concisas solitus quondam , tum mollia ludo
 460 Membra fatigatum somnus quum ceperat , ulnis
 Exceptus , blandoque thoro , stratisque jacebat
 Delicium patris ; at quæ nunc patietur adempto ,
 Astyanax , tali Troes quem nomine dicunt ,
 Unius alta tui starent quod mœnia dextra ,
 465 Tectaque Teucrorum ; patriis procul ædibus at nunc
 Argivum ad naveis , postquam tua viscera mandent ,
 Discerpentque canes , linqueris vermibus , eheu !
 Nudus ; ibi in thalamis pulchri servantur amictus
 Interea , labor Iliadum , verum omnia flammis
 470 Hæc dabo , jam nullos quando adservantur in usus ,
 Matribus at coram , & Phrygibus tibi gloria sunto .
 Hæc ait , Iliades mœstum adgemuere dolenti .

LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Achilles justa exequiarum exhibet Patroclo , tyrannico more
 adolescentibus Trojanis duodecim super illo mactatis , ca-
 nibusque , & equis . Deinde certamen funebre instituit ,
 ubi alii aliis ; sed Diomedes equis , Ulysses cursu , Epens
 cœstu vincit . Agamemnon jaculi certamine nondum inito ,
 præmio donatur .

Nterea ingenti fervent dum mœnia luctu
 Grajugenæ naveisque cavas , litusque tenebant ;
 Diversique abeunt propria in tentoria quis-
 que .

- At non Myrmidonas discedere passus Achilles ,
 5 Evocat in cœtum , adloquitur sic deinde coactos :
 Flos equitum , lecti comites , ne ab curribus altis
 Cornipedes solvantur equi ; verum agmine facto
 Exanimem stemus circum , Patroclumque fleamus ,
 Qui supremus honos vitaque , & lumina cassis .
 10 Dein luctu satiati animos , potuque , ciboque
 Corpora curemus . Præit hæc effatus Achilles ,
 Ingentemque ciet luctum , bijugesque comanteis
 Ter circum Patroclum , currusque egere volucres .
 Alma parens aderat , planctumque urgebat amarum ,
 15 Armaque pulchra virum , lacrimisque rigantur arenæ
 Dilecti comitis , magni ac ductoris amore ,
 Mortiferasque manus geminas super ille jacentis
 Corde tenens , gemit , & luctum exorditur Achilles ;
 Tartareis etiam salve , mihi chare , sub umbris .
 20 En perfecta tibi dudum promisa , daturum
 Hectoreum alitibus prædam , canibusque cadaver ,

Et **bis** sex juvenum Teucrorum sanguine flamas,
Sparsurumque rogos animis ardentibus ira.
Dixerat, atque indigna parans fuit Hectora contra.
25 Et **feretrum** propter locat atro in pulvere pronum.
Interea bijuges solvunt de curribus altis
Certatum ad puppeis, fulgentiaque arma reponunt
Myrmidores, magni deinde in tentoria Achillis
Conveniunt numero ingenti, ac de more paratis
30 Accingunt omnes dapibus, tum corpora centum
Magna boum jugulis ferro ingemuere recepto,
Balantes & oves, & amantes culta capellæ,
Florentumque suum pinguedine multa per ignem
Corpora torrentur setis crepitantibus alte,
35 Plurimus & circum Patroclum fluit undique sanguis.
At **lecti** Æacidem ducis in tentoria Atridæ
Ducebant proceres cunctantem, & sæva dolentem.
Ut **ventum** in sedeis, tripodem circumdare flamma
Praecones jubet Atrides, si qua arte cruentum
40 Suaserit Æacidæ divino ab corpore tabum
Abluere, at multis renuit juratus Achilles:
Non mihi fas per summa Jovem, qui sidera torquet,
Optimus, atque Deum primus, non tingier unda
Fas **caput** hoc chari Patrocli combusta priusquam
45 Ossa **tegam** tumulo, sacrumque totondero crinem,
Nam neque me gravior, fuerit dum vita superstes,
Invader dolor, invisus nunc denique cogar
Indulgere cibis, primæ tu lucis ad ortum,
Atreo gnate, pyram congestis undique lignis
50 Edficare jube, qui in tristia Tartara eunteis
Solus honos decet, exuvii mortalibus igne
Consumptis, solita ut redeant ad munia turmæ.
Sic **infat**, parentque viro, dapibusque paratis
Certatum incumbunt. Ut amor compressus edendi,
55 Decubituri alta in tentoria quisque recedit.
At **maris** horrisoni incurvum prope litus Achilles
Turba Myrmidonum magna comitante jacebat

In puro bibulas fluctus qua lambit arenas;
Quum cursu assiduo, & Martis defessa labore
60 Membra sopor subit, & curarum dissipat æstus.
Ecce autem Patrocli ante oculos miseri adstitit umbra,
Oraque pulchra viro similis, molemque, coloremque,
Et vocem, talique humeros circumdata amictu.
Adque caput stetit, & blando sermone loquuta est:
65 Dormis exticti Patrocli jam oblitus, Achille?
Eja age, quam primum effuso tege membra sepulchro.
Nam vagor inferni circum magna ostia Ditis,
Meque leves animæ, simulachraque luce carentum
Ire ultra prohibent Stygii trans fluminis undam.
70 Jamque vale, & charam extremū mihi porrige dextram.
Nam neque, me postquam Vulcania flamma piabit,
Æthereas iterum remeabo in luminis oras,
Nec procul ab reliquis curas partirer omneis
Fas tibi jam mecum, fatum me absorbuit ex quo
75 Invisum, quod nascenti nevere sorores
Quin te, gnate Dea, Iliacis occumbere campis
Dii voluere; memor tamen hoc concede precanti:
Idem ossa amborum tumulus, lapis unus habento.
Ut simul ab teneris nutriti assuevimus annis,
80 Actorides genitor quum me in Peleja duxit
Tecta olim puerum, ab patria digressus Opunte,
Talorum ob jactum quando Amphidamante creatum
Imprudens misi Stygias, nolensque sub umbras.
Ex illo famulumque tibi, fidumque sodalem
85 Æacides dedit: ergo ambos eadem tegat urna
Aurea, quam genitrix auritam utrinque, futuri
Docta olim dedit. Hæc Patroclus, cui dius Achilles:
Cur mihi, fraternum caput, hæc gratissima nobis
Jussa dares? Evidem facerem, faciamque libenter.

V. 67. Nam vagor. Quod Virgilii in 6.

,, Nec ripas datur horrendas, & rauca fluenta

,, Transportare, prius quam sedibus ossa quierunt.

- 90 Sta propius, liceat collo dare brachia circum;
 Inque vicem lacrimis animum satiare profusis.
 Dixit, & expansis ruit hinc, atque inde lacertis;
 Sed stridens volat, & tactum frustratur imago
 Par levibus ventis, tenuique simillima fumo.
- 95 Complositque manu, attonitusque haec fatur Achilles:
 Sunt quoque, sunt aliquæ infernis in sedibus umbræ,
 Atque leves animæ; præcordia nulla sed illis,
 Ossave; sed tenues volitant sine corpore vitæ,
 Qualis visa mihi Patrocli lugentis imago
- 100 Cuncta viro similis, fierique haec singula jussit.
 Sic ait, & sociis luctum commovit acerbum,
 Ingentem, assiduum Auroræ fulgentis ad ortum.
 Interea Atrides mulosque, virosque parabat,
 Qui advehherent silvam, ductoremque omnibus acrem
- 105 Merionem dedit Idomenei Cretensis alumnum.
 Funibus hi armati, durisque bipennibus ibant.
 Planaque camporum emensis, colleisque supinos.
 Ut ventum Idæam in silvam, saltusque profundos,
 Cæduntur patulæ ingenti certamine quercus,
- 110 Procumbuntque; gravi resonant procul antra fragore.
 Diffisasque ligant mulis: hi robore multo
 Corripiunt iter, ingenteisque ad litora truncos
 Cum stridore ferunt calido sudore madentes.
 At lignatores (etenim sic jusserat heros
- 115 Meriones) fasceis quicunque in castra minores
 Gestabant humero. Ut ventum qua Thessalus heros
 Et Patroclo tumulum, sibique adsignaverat ipsi,
 Deponunt onus immensum, exspectantque frequentes.
 Myrmidonas sed enim cingi fulgentibus armis
- 120 Imperat Æacides, currusque adnectere bigis.
 Confestim incumbunt jussis: loca prima tenebant
 Cornipedes, sequitur peditum densissima nubes,
 In mediis Patroclum portabat lecta juventus,
 Et feretrum tonsis onerabant triste capillis.
- 125 Pone sequens manibus caput attollebat Achilles

- Multa dolens, charum comitem missurus ad Orcum.
 Devenere locum, confestimque arida ligna
 Adglomerant circum. Interea de vertice pulchram,
 Flaventemque comam ferro tondebat Achilles,
- 130 Quam sacram, Sperchie, tuis nutriverat undis,
 Et nigrum adspectans pontum sic ore precatur:
 Incassum, Sperchie, tibi, pater optimus olim
 Me in patriam reduce Iliaco de litore, sacrum
 Voverat hunc crinem, taurorum & corpora centum,
- 135 Tum quinquaginta lectas de more bidenteis
 Se mactaturum ad fonteis ubi pinguis florent
 Arva tibi, & sacris redolent altaria flammis.
 Sic senior, nec vota tibi exaudita precantis.
 Nunc vetitum quando in patrios remeare penateis,
- 140 Hanc habeat Patroclus, secumque in Tartara ducat.
 Sic ait, atque comam manibus locat ille jacentis.
 Tum vero exoritur clamor, planetusque dolentum.
 Solque etiam occiduas lugentibus iisset in undas,
 Instaret nisi Pelides, Regemque moneret:
- 145 Atride, (tua nam populi mandata verentur)
 Flendo multa dies superest; nunc corpora curent
 Præcipe; sed quibus est cura haec commissa, manento
 Hic mecum, lectique duces. Sic fatur Achilles.
 Parentque, & propria in tentoria quisque recedit,
- 150 Delectique pyram ingentem struxere ministri,
 Centenosque pèdes latañ, tum culmine summo
 Mœrentes gelidum Patrocli posuere cadaver,
 Flexipedesque boves multos, pingueisque bindenteis.
 Circum obtruncabant ferro, tum frigida membra
- 155 Pingui adipe ad caput ab talis obduxit Achilles,
 Corporaque excoriata recens oviumque, bovumque
 Accumulant, oleique cados, mellisque recentis.
 Quatuor hic bijuges alta cervice comanteis
 Obtruncat, geminosque canes, circumdare mensam
- 160 Quippe novem soliti, & gradienti assistere Regi
 Tum bissena Phrygum ferro dat corpora lætho,

Horrendum , atque immane furens , tœdamque fl.^a
grantem
Admovet extrema adfatus sic voce sodalem :
Æternum salve , infernis , mihi chare sub undis .
165 En promissa tibi bis sex jam corpora Teucrum
Flamma vorat ; non Priamidem tamen Hectora flammis ,
Sed canibus dabo . Sic minitans , frendensque profatur ,
At non membra canes patitur consistere circum
Blanda Venus , noctemque omnem indefessa , diemque ,
170 Sed roseo perfusa oleo incorrupta tenebat .
Hectorei Phœbus sed corporis intervallo
Cœruleam induxit cœlorum ab vertice nubem
Urentem ut flatum , Solisque averteret æstum .
Nec Patrocli pyra concepto flagraverat igne .
175 Ergo heros Boream , Zephyrumque in vota vocabat
Multa Deos orans , atque aurea pocula libans
Ut citius flamma ambirent crepitante cadaver .
Audit hæc , pictoque volat Thaumantias arcu
Nuntia ventorum in sedes , Zephyrique penateis
180 Læta celebrabant ubi tunc convivia mensis .
Limineque ut primo stantem adspexere , frequentes
Adsurgunt , Divamque optat sibi quisque propinquam ;
Abnuit illa tamen , roseoque hæc incipit ore :
Non vacat his tempus , vocor hinc ad limina magni
185 Oceani , Æthiopumque agros , ubi plurima Divis
Crura boum fumant sacras ambusta per aras .
Nunc , agite Æacides Zephyrum , Boreamque sonoros
Pollicitus sacra multa rogit , cieatis ut igneis ,
Impositumque rogis comburat flamma cadaver .
190 Actoridæ Patrocli , flebunt quem semper Achivi .
Dixerat , atque abiit , toto cava nubila cœlo
Adglomerant illi subito , vastoque sonore
Spirantes pelago incumbunt : freta turbida flatu
Pulsa sonant , ruit Iliacos dein nimbus in agros ,
195 Sublimemque pyram , increpuit Vulcanius ignis ,
Flammarumque ingens petit aurea sidera vortex .

Totam olli noctem flatu incubuere sonoro ;
Totamque Æacides aureum cratera tenebat
Fundebatque manu libans , Maneisque vocabat .
200 Desponsique velut juvenis pater ingemit æger
Ossa cremans , mœstisque sonant ululatibus ædes ,
Haud secus ardenteis artus gemebundus Achilles
Circumit , & roseo fulsit vix Lucifer ortu ,
Quem sequitur croceis Aurora invecta quadrigis ,
205 Quum rogus , atque omnis Vulcania flamma quievit ,
Threjcumque super pontum venti agmine facto
In sedeis rediere suas , tumidisque gemebat
Fluctibus unda furens ; fessum sed membra labore ,
Digressumque rogo ab tristi sopor urget Achillem .
210 Interea circum Atridem populique , ducesque
Conveniunt , somnoque heros excitus ab alto
Erigitur subito , atque duces adfatur Achivos :
Atride , & lecti proceres quod flammea cumque
Vis spatium obtinuit , nigro perfundite vino ,
215 Ossaque combusta ab reliquis discreta legamus
Dilecti Patrocli , facile est discernere , namque
Ille rogo in medio , extremas sed turba per oras
Ardebat confusa , virumque , canumque , & equorum
Lecta adipe duplici phiala claudantur in aurea ,
220 Donec eam tristeis Patroclo comes ipse sub umbras .
At tumulum mediocrem equidem , non mole superbum
Surgere nunc vellem ; sed qui mihi puppibus altis
Grajugenum fuerint super , hunc attollite ad auras
Et latum facite , & facto superaddite nomen .
225 Hæc ait , & socii extemplo mandata facessunt ,
Ossaque lecta cado tentoria ad alta reponunt ,
Subtilique tegunt lino , tumulique per orbem
Signavere locum , moles subducitur ingens .
Argivam pubem , atque duces considere toto
230 Litore tunc jubet Æacides , & puppibus altis ,
Præmia victorum , tripodes , pulchrosque lebetas :
Et capita alta boum , & magnorum corpora equorum ,

I L I A D I S

- 420 Extulit , & forma insignes , aut arte puellas ;
Et ferrum nitidum , argentique , aurique talenta .
- 235 Aurigasque prius rapido contendere cursu
Edicit , gnaramque operum , pulchramque puellam
Victori pretium primo , tripodemque coruscum ,
Utrinque auritum , undenas bis ventre capaci
Mensuras capientem ; olli qui proximus , annos
- 240 Sex natam , gestantem utero , indomitamque reportet
Victor equam , tripodem fulgentem tertius , igni
Admotum nondum , mensuras quatuor alto
Complecentem utero , quartus dein bina talenta
Aurea , sed phialam geminam postremus habeto
- 245 Intactam flamma , adstantisque adfatur Achivos
Stans circa in medio : Atride , atque Argiva juventus ,
Certantum cursu aurigarum hæc præmia sunt .
Atque euidem alterius si ludo agerentur honores
Prima ferens victor tentoria ad alta redirem .
- 250 Nostis enim quanto immortales robore præstent
Cornipedes , mihi quos Peleus concessit habendos ,
Neptunus Peleo ; sed ego , biungesque quiescent
Aurigam amissum flentes , qui sæpe nitente
Perfuditque oleo crinem , & pura abluit unda
- 255 Hunc capite in terram prono lugentque , dolentque
Impexa pendente juba : vos sistite campo ,
Ut bijugum cuique , & volucris fiducia currus .
Vix ea convenere viri , prior adstitit heros
Admeto satus Eumelus , quo doctior alter
- 260 Non auriga fuit , Tydides hinc Diomedes
Trojanis confisus equis , quos abstulit olim
Magno Anchisiadæ ; ast illum servavit Apollo .
Tertius in mediis surgit Menelaus , & Æthen
Fert Agamemoniam , fratri quam Rex Echepolus
- 265 Donum Anchisiades dederat , ne in Troja bella
Atridem geminum , & Reges sequeretur Achivos ,
Sed partis opibus clara frueretur in urbe ,
Namque virum multo ditarat Jupiter auro ,

L I B E R XXIII.

- 421 Argentoque gravi , atque altam Syciona colebat .
- 270 Hanc simul , atque suum conjunxerat ille Podargum .
Surgit & Antilochus Nelida Nestore natus ,
Et Pylios hortatur equos cervice comanteis ,
Alipedes ; genitor juvenem satis usque peritum
Adloquitur tamen , informatque his pectora dictis :
- 275 Te juvenem licet , aurigandi Jupiter artem ,
Neptunusque pater docuit , nec plura necesse est
Dicere , nosti etenim volucres inflectere bigas ;
Sed tardi tibi cornipedes , & maxima equorum
Vis reliquis ; non plura tamen te sciverit alter .
- 280 Nunc memor , hæc , ne te effugiat victoria , serva .
Arte faber longe quam vi præstantior acri ,
Arte gubernator jactatam fluctibus alnum
Dirigit in portus , aurigamque arte magistra
Vicerit auriga ; at fretus quis robore equorum
- 285 Fertur in incertum imprudens , sed in arte peritus
Bigis non adeo perniciibus alter adactos
Urget equos metam spectans , neque flectitur usquam ,
Observatque oculis præeuntem , & continent acreis
Cornipedes : nosci at facilem metam ipse docebo :
- 290 Aridus ab terra truncus vix eminet ulnam ,
Quercus , sive larix , quam non corruperit imber .
Hinc , atque hinc albi lapides , & semita circum
Plana patet , volucres possint ubi vertier axes ,
Sive viri fuerit monimentum insigne jacentis .
- 295 Sive hæc meta fuit priscorum tempore avorum ,
Et nunc Æacides metam adsignarit eamdem .
Hanc prope tu radens sella inclinator ab alta
Pronior in lævam , dextrumque hortare jugalem
Increpitans altum , totasque effundito habenas ;
- 300 Ad metam sed enim sonipes tibi lævus agatur ,
Ut rota modiolo lapidem videatur aheno
Stringere ; sed saxo prudens impinge re vita ,
Ne læsis bigis , fractoque inglorius axe
Risum aliis facias , magnum tibi dedecus ipsi .

- 305 Cautē age propterea, metā si laberis urgēns
 Nam præter, non te certarit vincere quisquam,
 Nec si terga quidem premeret divinus Arion
 Adrasti sonipes cælesti ab semine cretus,
 Vel quos Laomedon quondam his nutrīvit in agris.
 310 Hæc monuit, seditque iterum, volucresque jugaleis.
 Meriones agit extremus: stant sedibus omnes.
 Concutit Æacides galeam, Antilochumque priorem
 Inclamat, deinde Eumelum. Menelaus Atrides
 Inde venit, tum Meriones, tandem Diomedes.
 315 Hinc loca sorte tenent, metamque ostendit Achilles
 In plano procul, & juxta qui vera referret
 Phœnicem locat armigerum, sociumque parentis.
 Inde omne simul elato insonuere flagello,
 Cornipedesque hortantur equos clamoribus altis.
 320 Ocyus ab ratibus camporum in plana ruebant
 Pulvereusque oritur nimbus sub pectore equorum,
 Atque agitata volat geminos juba densa per armos.
 At currus interdum in sublime videres jamque
 Subsultare leveis, humileis jam radere terras.
 325 Acrius aurigæ hoc instant, trepidantiaque haurit
 Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido,
 At maris extremo peterent quum litora cursu,
 Tum vero ardescunt animi, tum robore toto
 Certatur, Pheretiadē par nobile equarum
 330 Extulerant primum, Tydeo gnatum inde ferebant
 Trojani bijuges nimium prope, scandere currum ut
 Ferme viderentur, flatuque calescit anhelo
 Eumeli dorsum, atque humeri; palmamque tulisset,
 Ambiguove pependisset victoria jure,
 335 Instanti nisi Tydidæ, urgentique flagellum
 Invidus e manibus pulchrum exaussisset Apollo.
 Ingemuit magno percussus corda dolore.
 Ætolus ductor, quod longe anteire volantem
 Cerneret Eumelum; læsos, stimuloque carenteis
 340 Cornipedes torpere suos: miserata dolentem

- Pallas (Apollineam Dea nam cognoverat artem.)
 Tydidem cursu assequitur, redditque flagellum,
 Dein volat Eumeloque jugum confringit equinum.
 Tum pavidae turbantur equæ, temoque volutus,
 345 Ille rotam propter de curru volvitur alto
 Pulvereque, & fuso fœdatus sanguine vultum,
 Adque supercilium saxo contusus acuto.
 Imploruntque oculos lacrimæ, & vox faucibus hæsit.
 Emicat Ætolus, dederat namque ipsa vigorem
 350 Pallas equis, laudemque viro, palmamque ferendam.
 Dein Menelaus agit; patrios sed Nestore gnatus
 Hortatur bijuges: Totas nunc promite vires.
 Non Diomedæas hortabor vincere bigas,
 Quanquā o! sed superent quibus hoc Jove gnata dedisti.
 355 Atridem viciisse satis, nec fæmina laudem
 Hanc Æthe ferat; at vos non præsepibus altis
 Nelides genitor blandum curaverit ultra,
 Sed dabit ille neci, si deteriora feramus
 Præmia postremi, totis contendite nervis,
 360 Sed quo res tentanda modo mihi linquite curam;
 Hæc ait, & Regem veriti vix impete toto
 Irruerant, quum Nestorides tellure cavata
 Stare viam videt angustam, atque hinc inde præaltam,
 Qua rapido terras subduxerat agmine torrens.
 365 Conflictum hac metuens currus agitat Atrides.
 Ipse viam secus Antilochus magna improbus arte,
 Avertens impellit equos, sequiturque, præmitque,
 Territus at Menelaus: Equos inhibe ocyus, inquit,
 Quo temere ruis? hic spatiis arctamur inquis,
 370 Collidentque rotæ, & bijuges lædentur utrique:
 Præterages ubi mox toto via panditur agro.
 Hæc ait, Antilochus bijuges haud seignior urget
 Increpitans, surdo adsimilis, quantunque per auras
 Discus abit missus juvenilis robore dextræ
 375 Tantum præcurrit, nam sponte remisit Atrides.
 Pellere cornipedes, axi ne impingeret axis,